

**О.М. НАУМЕНКО
В.М. ВАСИЛЬЄВ
Ю.В. ДЄЄВА
С.Б. БЕЗШАПОЧНИЙ**

НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА в оториноларингології

РЕКОМЕНДОВАНО
Державною установою "Центральний методичний
кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України"
як навчальний посібник для лікарів-інтернів
і лікарів – слухачів закладів (факультетів)
післядипломної освіти МОЗ України

**Київ
ВСВ "Медицина"
2017**

УДК 616.21
ББК 56.8я73
НЗ4

*Рекомендовано
Державною установою “Центральний методичний кабінет
з вищої медичної освіти МОЗ України” як навчальний посібник
для лікарів-інтернів і лікарів — слухачів закладів (факультетів)
післядипломної освіти МОЗ України
(протокол засідання Комісії від 27.10.2016 № 3)*

У навчальному посібнику розглянуто питання з усіх розділів невідкладної оториноларингології. Доступно викладено етіологію, патогенез, клінічну картину, а також способи надання невідкладної допомоги пацієнтам із патологією ЛОР-органів.

Кожний розділ охоплює основні захворювання вуха, носа, приносових пазух, гортані, глотки, з якими стикається лікар загальної практики — сімейної медицини під час лікувального процесу. Описано основні аспекти надання медичної допомоги на різних її етапах.

Для студентів, лікарів-інтернів і лікарів — слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти МОЗ України.

Рецензенти:

В.І. Попович — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри оториноларингології і офтальмології з курсом хірургії голови і шиї Івано-Франківського національного медичного університету;

А.Л. Косаковський — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дитячої оториноларингології, аудіології і фоніатрії НМАПО імені П.Л. Шупика

ISBN 978-617-505-508-3

© О.М. Науменко, В.М. Васильєв,
Ю.В. Деєва, С.Б. Безшапочний, 2017
© ВСВ “Медицина”, оформлення, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЗАХВОРЮВАННЯ ВУХА	6
Клінічна анатомія і фізіологія вуха.....	6
Травми вуха	14
Запальні захворювання зовнішнього вуха	21
Гострий зовнішній отит.....	21
Запальні захворювання середнього і внутрішнього вуха	24
Гострий середній отит	24
Мастоїдит.....	33
Хронічний гнійний середній отит	37
Лабіринтит.....	45
Отогенні внутрішньочерепні ускладнення	48
Отогенний менінгіт	49
Отогенний тромбофлебіт, синустромбоз, сепсис і септикопемія	54
Отогенні абсцеси мозочка і півкуль великого мозку	56
Негнійні захворювання вуха	58
Сенсоневральна приглухуватість	58
Хвороба Мен'єра	61
Вестибулярний нейроніт	62
Доброякісне пароксизмальне позиційне запаморочення	63
ЗАХВОРЮВАННЯ НОСА І ПРИНОСОВИХ ПАЗУХ	66
Клінічна анатомія носа і приносових пазух	66
Травми носа і приносових пазух	70
Бешихове запалення носа	72
Фурункул носа	73
Гематома й абсцес носової перегородки	74
Гострий риніт	75
Носова кровотеча	76

Зміст

Викривлення носової перегородки	79
Хронічний риніт	80
Запальні захворювання приносних пазух	85
Гострий синусит	86
Хронічний синусит	91
Риногенні орбітальні та внутрішньочерепні ускладнення	94
ЗАХВОРЮВАННЯ ГЛОТКИ	96
Клінічна анатомія глотки	96
Запальні захворювання глотки	99
Ангіна	100
Виразково-плівчаста ангіна	104
Аденоїдні розростання	105
Гіпертрофія піднебінних мигдаликів.....	107
Хронічний тонзиліт	107
Гострий фарингіт	110
Хронічний фарингіт	111
Склерома верхніх дихальних шляхів	113
Сифіліс	115
Дифтерія глотки	117
ЗАХВОРЮВАННЯ ГОРТАНІ	120
Клінічна анатомія гортані	120
Дифтерія гортані	123
Травми гортані	124
Стеноз гортані	126
Ларингоспазм	127
Кровотечі з гортанної частини глотки і гортані	130
Гострі запальні захворювання гортані	131
Гострий підкладковий ларингіт	131
Флегмонозний ларингіт	132
Хондроперихондрит гортані.....	133
Гострий стенозувальний ларинготрахеїт у дітей.....	134
СТОРОННІ ТІЛА ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ	136
СТОРОННІ ТІЛА ГЛОТКИ І СТРАВОВОДУ	139
ЛІТЕРАТУРА	141

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник містить відомості з надання невідкладної допомоги хворим з патологією вуха, носа, глотки і гортані. Це видання є необхідним, оскільки найближчим часом планується суттєва перебудова амбулаторної допомоги населенню України, коли вирішальна роль відводитиметься лікарям загальної практики — сімейної медицини. Оскільки пацієнти із захворюваннями ЛОР-органів становлять близько 30 % серед усіх амбулаторних хворих, знання основ оториноларингології і методів надання невідкладної допомоги є для такої категорії фахівців важливим і актуальним. Клініка оториноларингології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця протягом багатьох років залишається провідним закладом з надання населенню м. Києва невідкладної ЛОР-допомоги. Накопичений значний досвід діагностики цих захворювань і лікування хворих з цією патологією ми узагальнили в представленому посібнику. У книзі розглянуто питання анатомії і фізіології вуха, носа, приносних пазух, глотки і гортані, подано короткі відомості з клінічної характеристики та особливостей проявів захворювань ЛОР-органів, методів діагностики, лікування і особливо зі способів надання першої і невідкладної допомоги хворим з такою патологією. Викладені у виданні відомості з клінічної та невідкладної оториноларингології можуть бути використані в практичній діяльності не лише фахівцями загальної практики — сімейної медицини, а й оториноларингологами, педіатрами, терапевтами, інфекціоністами, а також під час підготовки лікарів-інтернів усіх лікувальних напрямків.

ЗАХВОРЮВАННЯ ВУХА

Клінічна анатомія і фізіологія вуха

Діагностика та лікування захворювань вуха потребують певних знань із клінічної анатомії, фізіології вуха, а також уявлень про найпоширеніші методи дослідження слухового та вестибулярного аналізаторів. Тому ми не висвітлюємо докладно ці питання, а описуємо лише загальні клініко-анатомічні характеристики будови вуха, що мають істотне значення в роботі лікаря загальної практики.

Анатомічно вухо розділяється на 3 частини, і кожна з них має свої особливості будови, що впливає на розвиток захворювань, їх клінічний перебіг та виникнення ускладнень.

Зовнішнє вухо складається із вушної раковини і зовнішнього слухового ходу, який закінчується барабанною перетинкою, що відокремлює зовнішнє вухо від середнього. До середнього вуха належать три утворення: у центрі розміщується барабанна порожнина, спереду — слухова труба, яка з'єднує барабанну порожнину з носоглоткою, ззаду — клітини соскоподібного відростка, головною і найбільшою з них є печера (*antrum*). Внутрішнє вухо (лабіринт) має кісткову і перетинчасту частини і також складається з 3 частин. Передній відділ (*cochlea* — завитка) містить сенсоневральні клітини слухового аналізатора (*organum spirale* — спіральний орган), середній — присінок і задній відділ — півколові канали, в яких розміщені периферійні рецептори органу рівноваги. У присінку внутрішнього вуха є отолітовий апарат, що відповідає переважно за прямолінійні прискорення і має два мішечки (сферичний і еліптичний). Задній відділ — 3 півколові канали, розміщені у взаємоперпендикулярних площинах, що реа-

гують на кутові прискорення, які виникають у відповідній до них площині обертання.

Запальні процеси в зовнішньому і середньому вусі мають назву отитів (*otitis* — вухо). У клінічній картині розрізняють зовнішні й середні отити. Захворювання внутрішнього вуха поділяють на: 1) переважні порушення органу рівноваги — лабіринтит; 2) порушення слухового аналізатора — гостра або хронічна сенсоневральна приглуховатість.

Зовнішній слуховий хід у дорослих має довжину 3,5—4 см. Він складається із двох відділів: зовнішнього (перетинчасто-хрящового) і внутрішнього (кісткового) з наявністю між ними незначного звуження (*isthmus* — перешийок). Цю особливість потрібно враховувати під час діагностики і видалення сторонніх тіл. Більшість запальних захворювань слухового ходу локалізуються в його перетинчастій частині, яка вкрита шкірою з придатками (волосяні фолікули і видозмінені потові залози, що виділяють вухну сірку). У кістковій частині є тільки поверхневий шар шкіри — епідерміс. Стінки слухового ходу межують: угорі — із середньою черепною ямкою, спереду — із суглобом нижньої щелепи, унизу — з яремної веною і ззаду — із соскоподібним відростком. Останню обставину враховують при виявленні мастоїдиту, що характеризується випинанням і деформацією цієї ділянки. Провисання задньоверхньої стінки зовнішнього слухового ходу є патогномонічним симптомом мастоїдиту. Усі тканини зовнішнього слухового ходу щільно зрощені з окістям, що зумовлює різку його болючість у разі інфільтративних запальних процесів, а також при виконанні місцевої анестезії.

Барабанна перетинка — тонка блискуча фіброзна пластинка овальної форми діаметром до 1 см, яка ділиться на дві частини: натягнуту і розслаблену. Натягнута частина (*pars tensa*) становить близько 90—95 % площі і є головною у функціональному відношенні, оскільки забезпечує передачу звукових коливань. По зовнішньому краю барабанна перетинка жорстко фіксована в щільному фіброзному кільці, а по центру вона кріпиться до ручки молоточка, яка дещо втягує її всередину і формує стан натягу. Тому барабанна перетинка в нормі працює як жорстко натягнутий парус. Розслаблена частина розміщується у найвищому відділі і є вільною, ненатягнутою, що також відіграє певну роль у значній рухомості барабанної перетинки. Зовні барабанна перетинка

Захворювання вуха

вкрита епідермісом, зсередини — епітелієм, а середня частина складається з фіброзної тканини з радіальним і поперечним розташуванням волокон.

Наявність у барабанній перетинці двох частин має певне клінічне значення, оскільки розміщення стійкої перфорації в її натягнутій частині визначає сприятливіший перебіг хронічного отиту, у той час як локалізація перфорації у розслабленій частині зумовлює розвиток ускладнень.

Під час огляду вуха (отоскопії) на барабанній перетинці в нормі добре візуалізуються латеральний відросток молоточка, ручка молоточка і центральна частина (*umbo* — пупок), від якого спрямований допереду, на кут рота, світловий конус, що виникає унаслідок своєрідного заломлення світлового пучка.

Середнє вухо складається із трьох відділів. Усі ці частини функціонують і в нормі, і в разі патології як єдина система. Центральним і головним його відділом є барабанна порожнина, що становить утвір неправильної кубічної форми, заповнений повітрям, яке надходить туди з носоглотки через слухову трубу в момент ковтання. Барабанну порожнину умовно поділяють на три відділи: верхній — епітимпанум (*attic* — надбарабанний закуток), середній — мезотимпанум і нижній — гіпотимпанум.

У барабанній порожнині є три слухові кісточки, сполучені між собою суглобами в такій послідовності: молоточок — коваделко — стремінце, при цьому ручка молоточка зрощена з барабанною перетинкою, а підніжна пластинка стремінця (основа стремінця) розміщена в ніші вікна присінка. Слухові кісточки розміщені ніби в підвішеному стані за рахунок наявних зв'язок та м'язів, що забезпечує їх надзвичайно високу рухомість і легку зміщуваність. Функціональне призначення слухових кісточок полягає у передаванні коливань барабанної перетинки до рідин внутрішнього вуха.

Барабанна порожнина має шість стінок, які відокремлюють її від таких утворів: верхня стінка межує із середньою черепною ямкою, нижня — з яремною веною, передня — з внутрішньою сонною артерією, сюди ж відкривається слухова труба, на задній — розміщений вхід до печери соскоподібного відростка, зовнішньою є барабанна перетинка і латеральна стінка надбарабанного закутка (атіка). Медіальна стінка барабанної порожнини являє собою бічну стінку внутрішнього вуха і має найскладнішу будову: у її

Навчальне видання

НАУМЕНКО *Олександр Миколайович*
ВАСИЛЬЄВ *Валерій Михайлович*
ДЕЄВА *Юлія Валеріївна*
БЕЗШАПОЧНИЙ *Сергій Борисович*

**НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА
В ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІЇ**

Навчальний посібник

Підписано до друку 04.11.2016.
Формат 60×90/16. Папір офсет.
Гарн. SchoolBook. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 9,0.
Зам.

Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Медицина”
01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів книжкової продукції
ДК № 3595 від 05.10.2009.
E-mail: med@society.kiev.ua
<http://www.medpublish.com.ua>

Невідкладна допомога в оториноларингології : навч. посіб. /
НЗ4 О.М. Науменко, В.М. Васильєв, Ю.В. Дєєва, С.Б. Безшапоч-
ний. — К. : ВСВ “Медицина”, 2017. — 144 с.
ISBN 978-617-505-508-3

У навчальному посібнику розглянуто питання з усіх розділів невідкладної оториноларингології. Доступно викладено етіологію, патогенез, клінічну картину, а також способи надання невідкладної допомоги пацієнтам із патологією ЛОР-органів.

Кожний розділ охоплює основні захворювання вуха, носа, приносних пазух, гортані, глотки, з якими стикається лікар загальної практики — сімейної медицини під час лікувального процесу. Описано основні аспекти надання медичної допомоги на різних її етапах.

Для студентів, лікарів-інтернів і лікарів — слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти МОЗ України.

УДК 616.21
ББК 56.8я73